

Oryantalistlerin Hz. Muhammed'in Hayatına Yaklaşımlarına Dair Bazı İncelemeler

Vesile Şemşek *

ORCID: 0000-0002-9800-4557

Öz

Doğu halklarının çağdaş durumunu öğreten bilimsel disiplinler bütünü olarak değerlendirilen oryantalizm, XV. yüzyılın sonlarına doğru doğuya yapılan seyahatlerle başlamıştır. XVII. yüzyılın ilk yarısına kadar sistematik olmayan, teorik ve altyapılı çalışmalar ile devam eden araştırmalardan oluşmakta idi. Söz konusu dönemde, daha çok şahısların kaleme aldığı el yazma eserlerden ve çevirilerden oluşan oryantalizmin, akademik olarak kurumsallaşması tam olarak, XVIII. yüzyılın sonunda ve XIX. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. Ayrıca, Oryantalizm, güçlü Batının zayıf Doğuya empoze ettiği bir doktrin olma sebebiyle de, Batılı oryantalistler, Doğu araştırmalarında elde ettiği bilgilere, kendi ön yargılarını eklemeyen objektif biçimde izah edememişlerdir. Bu bağlamda, Rus oryantalistlerin, büyük ölçüde Batı'nın etkisinde kaldıklarını, ancak buna rağmen, kendilerine özgün çalışmalar da ortaya koydukları söylenebilir. Bu çalışmanın amacı, başta Rus Doğu bilimcileri olmak üzere genel anlamda oryantalistlerin İslam Peygamberi'nin yaklaşımlarını incelenmek ve bu konudaki yapılan çalışmaları inceleyerek İslam tarihi alanına kısmen de olsa katkı sağlamaktır.

Anahtar kelimeler: Din, İslam tarihi, Peygamber, Rus, Oryantalist

Gönderme Tarihi: 28/02/2019

Kabul Tarihi:22/03/2020

* Dr. Öğretim Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Bölümü, E-Mail: vsemsek@gmail.com

Some Reviews On Orientalists' Approach To Muhammad's Life

Vesile Şemşek

ORCID: 0000-0002-9800-4557

Abstract

Orientalism, which is considered as a whole of scientific disciplines that teaches the contemporary situation of the Eastern peoples, it started with travel to the east towards the end of the XV. century. Until the first half of the XVII. century, it consisted of non-systematic, theoretical and infrastructure studies and ongoing research. In this period, the academic institutionalization of orientalism, which consists of manuscripts and translations written mostly by individuals, XVIII. end of the century and it took place at the beginning of the XIX. century. In addition, due to Orientalism being a doctrine imposed by the strong west on the weak East, Western Orientalists could not objectively explain the knowledge gained in Eastern Studies without adding their own prejudices. In this context, it can be said that Russian orientalists were largely under the influence of the West, but nevertheless, they also produced original works. The purpose of this research is to study the approaches in General of Orientalists, especially Russian Orientalists, to the Islamic Prophet and to contribute to the field of Islamic history by studying research on this topic.

Keywords: Religion, History of Islam, Prophet, Russian, Orientalist

Received Date: 28/02/2019

Accepted Date: 22/03/2020

Некоторые Исследования О Подходе Востоковедов

К Жизни Мухаммеда

Резюме

Востоковедение, рассматриваемое как совокупность научных дисциплин, преподающих современное состояние народов Востока, это началось с путешествий на восток в конце XV. века. До первой половины XVII. века он состоял из несистематических, теоретических и инфраструктурных исследований и текущих исследований. В течение этого периода была академическая институционализация ориентализма, которая состоит из рукописей и переводов, написанных в основном отдельными людьми, полностью задокументирована произошло в конце XVIII. века и в начале XIX. века. Кроме того, из-за того, что востоковедение является доктриной, навязанной мощным Западом слабому Востоку, западные востоковеды не смогли объективно объяснить информацию, полученную в восточных исследованиях, без добавления собственных предрассудков. В этом контексте можно сказать, что русские востоковеды были в значительной степени под влиянием Запада, но, тем не менее, они также создали оригинальные произведения. Цель данного исследования - изучить подходы в общем смысле востоковедов, особенно русских востоковедов к Исламскому Пророку и внести свой вклад в область исламской истории, изучив исследования по этой теме.

Ключевые слова: религия, исламская история, пророк, русский, востоковед.

Получено: 28/02/2019

Принято: 22/03/2020

Giriş

Oryantalizm, Müslüman Doğu başta olmak üzere, Doğu toplumlarını, dil ve kültürlerini, tarih ve sanatlarını inceleyerek değer yargıları üreten Batı kaynaklı faaliyetlerin tümüne verilen ortak bir tanımdır. Doğu Bilimi ile ilgilenen ve bu hususta, araştırma yapan ilim adamlarına ise, oryantalist (müsteşrik veya doğu bilimcisi) denir. Doğu halklarının çağdaş durumunu öğreten bilimsel disiplinler bütünü olarak değerlendirilen ve XV. yüzyılın sonlarına doğru doğuya yapılan seyahatlerle başlayan oryantalistizm, sonraki yüzyılın ilk yarısına kadar ciddi bir gelişim süreci geçirdiği görülmektedir. Nitekim, önceleri sistematik olmayan, teorik ve altyapılı çalışmalar ile devam eden araştırmalar ile başladı. Ancak söz konusu dönemde, daha çok şahısların kaleme aldığı el yazma eserlerden ve çevirilerden oluşan oryantalistizmin, akademik olarak kurumsallaşması, XVIII. yüzyılın sonu ve XIX yüzyılda gerçekleşmiştir. Diğer bir taraftan, Oryantalizm, güçlü Batının zayıf Doğuya empoze ettiği bir doktrin olma sebebiyle de, Batılı oryantalistler, Doğu araştırmalarında elde ettiği bilgilere, kendi ön yargılarını eklemeyen objektif biçimde izah edemedikleri de bilinmektedir.

Tarih boyunca İslam Peygamberi'ne duyulan ilgi ve merak, günümüzde aynı şekilde devam etmektedir. Özellikle, Batıda, İslam'a ve onun peygamberine karşı beslenen olumsuz niyet, tutum ve davranışların devam ettiği de bilinen bir gerçektir. Bu durumun, son yıllarda meydana gelen siyasi, kültürel, dini gelişmelerden dolayı arttığı görülmesinin, diğer bir nedeninin İslam dini ve peygamberine karşı olumsuz düşünce sahiplerinin, İslam dini hakkında yeteri kadar bilgiye ulaşamadıkları veya Hz. Peygamberi gerçekten tanımadıkları söylenebilir. Gerek İslam öncesi tarihimizdeki destan geleneğimizi, gerekse on dört asırlık İslam kültürümüzde önemli yeri olan, siret, delail, şemail, hasais ve menakıb geleneğimizi dikkate aldığımız zaman, son derece zengin edebiyatımızda hakkında söz edilen şahsiyetin Hz. Peygamber olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.¹

Genel anlamda, oryantalistizmin önemli bir dalını İslam araştırmalarının oluşturduğu söylenebilir. Nitekim, İslam dini ve onun peygamberi Hz. Muhammed tarih süreci boyunca daima ilgi odağında olmuştur. Bu nedenle, sadece, İslam dünyasında değil, Batı'da ve Doğu'da bilim adamları tarafından İslam peygamberinin

¹ Bünyamin Erul, *Siret Tedkikleri*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013, 15.

hayatına, şahsiyetine, siyasi kimliğine dair değişik, olumlu veya olumsuz düşünce tarzları geliştirilmiştir. Tarih sürecinde, Müslüman tarihçilerin çalışmalarına karşılık, Hıristiyan bilim adamlarının, İslam dinine ve Hz. Muhammed'e dair birçok siyasi, ideolojik ve bilimsel araştırmalar yaptıkları bilinmektedir. Yirmi üç yıllık peygamberlik hayatında sadece yeni dinin hükümlerini icracısı olarak değil, siyasi nedenlerle de Hz. Peygamber'e karşı olan merak, hep aynı olmamıştır. Tarih sürecinde, daima merak ve ilgi odağında bulunan İslam peygamberi, ister siyasi, ister sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı, oryantalistler, devamlı onunla ilgili konuların mahiyeti derinleştirerek, kirli ve şüpheli düşüncelerle donatıları gibi, bütün bu ön yargılı fikirlerin ilmi esaslara dayandırılarak anlatılmaya çalışmışlardır.

Günümüzde, aynı şekilde devam eden ilgi ve merakla birlikte, özellikle Batıda, İslam'a ve onun peygamberine karşı beslenen olumsuz niyet, tutum ve davranışların devam ettiği de bilinen bir gerçektir. Bu durumun, son yıllarda meydana gelen siyasi, kültürel, dini gelişmelerden dolayı arttığı görülmesinin, diğer bir nedeninin İslam dini ve peygamberine karşı olumsuz düşünce sahiplerinin, İslam dini hakkında yeteri kadar bilgiye ulaşamadıkları veya Hz. Peygamberi gerçekten tanımadıkları söylenebilir.

1. Batılı Oryantalistlerin Siyere Yaklaşımları

XIX. yüzyıldan itibaren, Batılı oryantalistler, İslam'ın temel kaynaklarını ve aynı zamanda Siyere dair kaynakların değerlendirilmesinde tasviri yöntemi de kullanmakla birlikte, genelde tarihi tenkit yöntemini takip etmişlerdir. Tarihi tenkit yönteminin kullanılması daha, XVIII. yüzyılda, Kitab-ı Mukaddes çalışmalarına, rasyonalizmin katkısıyla birlikte başlamıştır. Ayrıca, başlangıçtan itibaren, kilisenin etkisiyle kutsal metinlere "dogmatik" yaklaşımına karşı "akılcı" ve "hümanist" bakış açısını temsil edilmiştir. Bu yöntemi geliştirenler, Yahudi ve Hıristiyanların kutsal kitaplarının içeren metinlerin, saf ve doğrudan ilahi kaynaklı olmadıklarını ve bunun doğal sonucu olarak da, Kitabı Mukaddesin metinlerinin, Tanrı'dan ziyade, müellifin ne demek istediğini ve dolayısıyla, onun yaşadığı tarihsel bağlamla iniltiydi.² Genel olarak bakıldığında, Hıristiyanların ve oryantalistlerin ortak yaklaşımlarında Hz. İsa ile Hz. Muhammed'i mukayese etmekle birlikte, bazen Hz. Muhammed'i, Buda, Zerdüş ve Konfüçyüs gibi dini liderler arasında değerlendirerek, Hz. İsa ile karşılaştırılmaması gerektiğini vurgulamaktalar. Zira, Batı dünyası onun ilah olduğunu, Hz. Musa'nın ise, İsrail

² İbrahim Sarıçam-Mehmet Özdemir-Seyfettin Erşahin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, Ankara: Nobel Yayınları, 2011, 107.

oğulları ile sınırlandırılarak onların dini lideri olarak kabul etmişler. Bunun başlıca nedeni olarak, diğer tarihi şahsiyetler gibi, Hz. Peygamberin de belli bir bölgeye sadece Araplara gelmesini göstererek, daha çok "milli" bir lider olduğunu ve evrensel nitelikli bir kişilik değerine sahip olmadığını ileri sürmektedirler.³ Aydınlanma dönemine kadar, Batı Literatüründe, Hz. Peygamber hakkında, Müslümanların hakimiyeti altında yaşamış Hıristiyanların birbirinden iki farklı yaklaşım sergiledikleri söylenebilir. Bunlardan ilki, Timothy'nin, temsil ettiği sayıca az olan Hıristiyan gruplardır ki, onlar, Hz. Muhammed hakkında çok da olumsuz düşüncelere sahip değillerdir. Bir diğeri ise, Yahya Dimeşki ve Kindi'nin etkin olduğu Doğu Hıristiyanlarıdır ki, Hz. Peygamber'e tamamen olumsuz yaklaşımlar sergilemektedirler. İçinde Endülüs'ün de yer aldığı İslam coğrafyasındaki bu ikili yapıyı, Hıristiyan ve Müslümanların bir arada yaşamlarının tarihi bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Nitekim, Müslümanlar ile bir arada yaşayarak onların kültüründen etkilenen Hıristiyan zimmilerin, İslam'ı ve onun peygamberi hakkında yazılan kitapları okuma fırsatları olduğu gibi, bizzat Müslümanlar ile birlikte yaşayarak onları da yakından inceleme ve tanıma imkanları olmuştur. Böylece, olumlu bir "Hz. Muhammed" tasavvuru edinebilmişlerdir. Diğer bir taraftan, Müslüman hakimiyeti dışında yaşayan Hıristiyanların ise, Hz. Peygamber hakkında başlangıçtan günümüze kadar olumsuz görüş ve düşünceleri devam ettirmişlerdir. Bu bağlamda Hz. Peygamberin misyonunu tanımlarken kullanılan "sapkın/ heretik" ve "sahte peygamber/ impostor" gibi iki temel sıfat atfederler. Bunun nedenini ise, önceki peygamberler tarafından haber verilmediğini, onlar gibi mucize göstermediğini ve geleceğe dair olaylar hakkında bilgi vermediğini ısrarla ileri sürerler. Batılı oryantalistlerden Weil ve Luter'e göre, Hz. Muhammed bu gibi vasıflara sahip olmadığı için sihirbazlık, sahte mucizeler, ahlaki düzenlemeler ve cennet vaadi ile insanları etrafında toplayabilmiştir. Hz. Peygamber, "sapkın" ve "sahtekar" olarak damgalanınca, şahsiyeti de bu sıfatlara uygun yeniden inşa edilmiştir.⁴ İslam peygamberi izafe edilen bu sıfatların gerçeklik payı olmadığı gibi, bu bağlamda ilmi değer taşımadığı da söylenebilir.

Geleneksel Hıristiyan yaklaşımında, Hz. Peygamber hakkında "düşük soylu", "saralı", "samimiyetsiz", "hilekar", "sahtekar", "şehvet düşkünü", "kan dökücü", "şair", "düzenbaz", "kahin" gibi bütün kötü sıfatları kendisinde toplayan

³ Sarıçam- Özdemir-Erşahin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, 102.

⁴ Sarıçam, Özdemir, Erşahin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, 98-99.

“şeytani bir figür” olarak değerlendirilmekteydi. Ayrıca, Batı Hıristiyanlığında Hz. Peygamberi, Müslümanların tapındığı bir “put”a dönüştüren kısmi yaklaşımlara da rastlanılmaktadır. Hz. Peygamber ile ilgili olarak, onun şiddete meyilli olduğunu ve İslam dinini kılıç zoruyla yaydığı da sıkça görülen iddialar arasındadır. Oryantalistler, Hz. Peygamberin kişiliği ile ilgili, “kıstas”, “samimiyet ve sadakat”, “şiddet” ve “evlilikleri” gibi hususlar üzerinde durmuşlardır.⁵

2. Rus Oryantalistlerin Siyere Yaklaşımları

1920’den itibaren Hz. Muhammed ile ilgili az sayıda bilimsel çalışmalara rastlanılmaktadır. Bunlar, örneğin, kitap, dergi, makale şeklinde hazırlanan dar kapsamlı çalışmalardan ibaret olduğu söylenilebilir. Sovyet rejiminin doğal sonucu olarak, ateizm zihniyetini temsil edilerek, Doğu bilimine dair katkılar, özellikle, süreli yayımlar kanalıyla olmuştur. Sovyet döneminde Siyere dair çalışmaların, Doğu bilimi kapsamında ve sınırlı sayıda ve kontrollü bir şekilde yapılmıştır. 1923’de Hz. Peygamber’in hayatına ait klasik eserlerinden yapılan derlemelerden oluşan dergi olarak hazırlanmıştır. Aslında, daha önce, 1825-1827 yıllarında çıkan “Aziatskiy Vestnik”(Asya Gündemi) dergisinin bir nevi devamı niteliğinde idi. 1930’da V. V. Bartold tarafından “İslam, Kultura Musulmanstva” ve “Müslüman Dünyası” (Musulmanskiy Mir) isimli eseri, üç baskı ile yayımlanmıştır.⁶ 1931’de E. A. Belyayev tarafından “Hrestomatiya Po İstorii Rannego İslama i Biografiya İslamovednih Rabot” (Erken Dönem İslam Tarihi Dersleri ve İslami Çalışmaları Biyografisi) adlı eseri basılmıştır. 1934’te İ.,N.Vinnikova’nın “Legenda o Prizvanii Muhammed’a v Svete Etnografii” (Etnografya Işığında Muhammed’in Peygamberlik Efsanesi) adlı eser yayımlanmıştır. 1954’te N. A. Smirnov’un “Oçerki İstorii İ İzüçenii İslam’a v SSSR” (İslam Araştırmalarında Tarihi Denemeleri) ve Kraçkovskiy’nin “Perevod Koran’a” (Kuran Tercümeleleri) yapılmıştır.⁷ Bu yıllarda İslam ve Hz. Peygamber hakkındaki bilimsel çalışmalar, gelişen ateizm siyaseti sebebiyle kendi varlığını periyodik olarak dönem zihniyeti ile devam ettirmiştir. 1960’da Klimoviç’in “İslam” adlı eseri ve 1963’te A. Masse’nin “İslam” adlı eserleri yayımlanmıştır. İslam’a karşı beslediği tepkisel düşüncesiyle Kuran’ı ele alan Klimoviç, Hz. Muhammed’in peygamberliği

⁵ Sariçam-Özdemir- Erşahin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, 99-105.

⁶ Bkz: Vasiliy Vladimiroviç Barthold, *İslam ve Müslüman Kültürü*, Moskova: (Yayın evi yok), 1977, 1-2, ayrıca bkz: *Rabotı po İstorii Vostokovedeniye, Soçeneniya, IX*, Moskova: (Yayın evi yok), 1922, 13-14.

⁷ Zalimhan Soltayev, *Rus Oryantalistlerin Siyer Çalışmaları*, (yayımlanmamış doktora tezi), Üniversitesi, 2009, 12-13.

konusunda da olumsuz görüşler sergilemektedir. Bu düşüncesini daha önce kaleme aldığı “İslam v Çarskoy Rossii ”(Çar Rusya’sında İslam) adlı çalışmasında açıkça belirtmektedir. Ayrıca, Hıristiyan dinine hizmet etmeyi her iki dönemde başarabilen bilim adamı, Sovyet döneminin ateizm ideolojisine karşı beslediği din düşmanlığıyla sürdürdüğü çalışmalara da kolayca adapte olmuş ve kabullenmiştir. Dönemin İslam dini ve Hz. Muhammed hakkında yapılan objektif çalışmalarından “Jizn Mugameda”(Muhammed’in Hayatı) adlı eser örnek gösterebilir. 1969’da V. F. Panova tarafından ılımlı bir üslupla kaleme alınan ve siyer alanında Sovyet dönemine ait önemli eserlerden sayılmaktadır.⁸Yine aynı döneme ait çalışmalardan, İ. P. Petruşevskiy’nin İran İslam’ı hakkında verdiği konferanslar ve S. M. Prozov tarafından 1973’te “İslam” isimli ansiklopedik içerikli eseri Sovyet döneminde yapılan bilimsel çalışmaların önünü açmıştır. Devamında 1974’te R. Mavlutov’un “İslam” adlı çalışması ardından da A. Makatov’un yine “İslam” adlı eserleri kaleme alınmıştır.

İslam’ı şiddet dini ve Hz. Muhammed’i savaş peygamberi olarak anlatan Rus yazarların, görüşlerine karşılık, İslam’ı bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir. İslam tarihinde mühim yer tutan Medine dönemi, aynı zamanda İslam’ın kurumsallaştığı ve devlet şeklini aldığı bir dönemdir. Hz. Peygamberin, vefatına kadar hiç durmaksızın İslamiyet’in daha geniş coğrafyalara yayılmasını sağlama amacıyla mücadele ettiği bir dönemdir. İlk Müslümanlar, Müşrikler tarafından gördükleri ağır işkenceler ve yapılan zulümlere rağmen, onlara hiç karşı koymadılar. Hatta Allah resulüne yönelik saldırılara karşı tepki vermek istediklerinde Hz. Muhammed; “Bana savaş emredilmedi” diyerek onları sabırlı olmaya ve Allah’ın bu husustaki emrini beklemeye davet ederdi. Ayrıca, Medine dönemi İslam dininin yayılışı hicretten sonraki döneme tekabül ettiği gibi, Allah yolunda cihat ve savaş hakkında gelen ayetlerin emrinin daha sonraki dönemlere(h.2)ait olduğu bilinen bir tarihi gerçektir. Kısa sürede İslam’ın geniş topraklara yayılması bu dinin savaş değil, barış temayüllü olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Hz. Muhammed’in hayatı anlatılırken genellikle, savaşlar kronolojik sıraya göre sıralanmaktadır. Bu durum, İslam peygamberinin hayatının tamamının savaşlarla geçtiğini yansıtmaktadır. Halbuki, İslam da savaş savunma amacıyla ve İslam’ı yaymak amacıyla fetihler yapılmıştır. Ayrıca, dönemin

⁸ Vera Feodorovna Panova, *Jizn Muhameda*’(Muhammed’in Hayatı), 1993, Moskova: (Yayın evi yok), 36-38, ayrıca bkz: Vesile Şemşek, *Rusça Literatürde, Hz. Muhammed İmajı*, 2018, Ankara: Sage Yayınları, 12 .

savaş anlayışı günümüzden daha farklıdır. O zamanki savaşların okla, mızrakla, kılıçla birkaç hamleden ibaret olduğunu, kısa sürdüğünü gruplardan birinin kazanmasıyla yenilen tarafın savaş meydanını terk etmesiyle savaş biterdi. örneğin; Uhud Savaşı, zor bir savaş olmasına rağmen bir gün sürmüştür. En çok devam eden Hendek Savaşı, birkaç hafta sürmesine rağmen kanlı dövüşler olmamıştır.⁹ Görüldüğü gibi, İslam'ın savaş anlayışının başlıca amacı, Müslümanların can ve mal güvenliğini sağlamaktır.¹⁰ Hz. Muhammed'i savaş peygamberi olarak göstermeye çalışan Rus yazarların görüşlerine karşılık, yine günümüz Siyer bilginlerinin değerlendirmelerini şöyle sıralayabiliriz; İslam peygamberinin Medine döneminde ana misyonundan uzaklaşarak savaşa meyletmesi veya bunun ahlaki nakışlığı olarak değerlendirilmelerinin arka planında Hz. İsa hakkında sahip oldukları algılama yatmaktadır. Bu algıya göre, Hz. İsa hiç savaşmamış, haksızlığa karşı mücadele yerine işkence çekmeyi tercih eden bir peygamber algısı esas alınarak Hz. Muhammed, tam aksine savaşçı bir kişilikle tanımlandı. Her ne kadar Hz. İsa'nın şiddete meyletmediği söylene de, tarihsel süreç içerisinde Hıristiyanlık da kendi bünyesinde bir savaş teolojisi geliştirmiştir. Hatta bu savaşları Tanrı adına gerekli görenler de ortaya çıkmıştır. Meşhur Haçlı Savaşları da bu konuda önemli bir örnek teşkil etmektedir.¹¹ Hz. Muhammed'in hayatı anlatılırken genellikle, savaşlar kronolojik sıraya göre sıralanmaktadır. Bu durum, Hz. Muhammed'in hayatının peş peşe devam eden savaşlarla geçtiğini yansıtmaktadır. Halbuki, o zamanki savaşların okla, mızrakla, kılıçla birkaç hamleden ibaret olduğunu, kısa sürdüğünü gruplardan birinin kazanmasıyla yenilen tarafın savaş meydanını terk etmesiyle savaş biterdi. örneğin; Uhud savaşı, zor bir savaş olmasına rağmen bir gün sürmüştür. Hendek savaşı ise birkaç hafta sürmesine rağmen kanlı dövüş olmamıştır.¹²

¹³ Ayrıca, Allah'tan savaş emri gelmeden Hz. Muhammed'in savaşla ilgili hiçbir talimat vermediği bilinmektedir. Müslümanlar hem inançlarını, hem kurdukları İslam devletini koruma amacıyla savaşlara katıldıkları bilinmektedir. Nitekim, Hz. Muhammed'in vefatına kadar, İslamiyet'i geniş kitlelere ulaştırmak ve Müslüman bir toplum meydana getirmek ve bu toplumu koruyup savunma mücadelesi verdiği görülmektedir. İslam tarihinde savaşlar iki amaçla yapılırdı; Bunlardan ilkinin Nefs-i Müdafaa olduğu, bir

⁹ Muammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, İstanbul:İrfan Yayın Evi 1980, 197.

¹⁰ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 126.

¹¹ Sarıçam, Özdemir, Erşahin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, 297-299.

¹³ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 124.

diğerinin ise İslam devletini emniyet altına almak ve İslam davete icabet etmek isteyen güçsüz ve zayıf kimselere destek olmak için yapıldığı bilinmektedir.

İlk seriyyelerle ilgili olarak özellikle Batı'da yapılan çalışmalarda genel olarak bunun Arap adeti üzere bir çapulculuk ve yağma hareketi olduğu imajı verilmeye çalışılmakta, Hz. Peygamber'in bu seriyyelerde intikam alma amaçlı hareketler içinde olduğu aktarılmaktadır. Nitekim, Hz. Peygamber'in ve ilk Müslümanların hayatlarını koruyabilmek için savaştıkları ve barışı ancak ile sağlayabildikleri apaçık bir gerçektir.¹⁴ Ayrıca, ganimet ve menfaat uğruna savaşan bir peygamber algısına karşılık, günümüz Siyer bilginlerinin görüşleri açıklama niteliğindedir. Genel olarak, savaşlarda ganimet beklentisi önemli olmakla birlikte, Hz. Peygamber'in savaş ve seriyyelerde sadece ganimete odaklanmadığını söyleyebiliriz. örneğin; Hüneyn'de kazanılan ganimetleri iade etmesi, Hudeybiye seferi, Mekke'nin fethinde ortaya konan tutum bunun açık göstergesi olarak değerlendirilebilir.¹⁵ Hicretten sonra Medine'de ilk iki yıl içerisinde İslam'ı kabul ederek Müslüman olanların sayısının hızla çoğaldığını bilinmektedir. Kısa sürede İslam'ın bu kadar yayılması bu dinin savaş değil, barış temayüllü olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ancak İslam tarihi incelendiğinde Müslümanları niçin savaştıkları veya İslam ve savaş kavramlarının bir arada kullanıldığında aşağıdaki hususları göz önünde bulundurmak gerekmektedir.¹⁶ İslam'ın ilk dönemlerinde Müslümanlar, Müşrikler tarafından yapılan zulüm ve eziyete karşı kendilerini korumak amacıyla savaştılar. Buna "Nefsi Müdafaa" da denebilir. Nitekim, Allah, Kuran'da Müslümanların durumu şöyle bildirmektedir: "Artık saldırıya uğrayan müminlere zulme uğradıkları için cihat etme izni verildi. Şüphesiz Allah, onlara yardım etmeye elbette kadirdir. Onlar haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Onların, "Rabbimiz Allah'tır" demekten başka suçları yoktu."¹⁷ Konu ile ilgili diğer bir ayet "Sizinle savaşanlarla Allah yolunda sizde savaşın, ama haddi aşmayın. Çünkü Allah haddi aşanları sevmez."¹⁸ Müslümanlar komşu ülke Habeşistan ile daima iyi ilişkiler içinde oldukları gibi, o bölgeye karşı hiç bir zaman saldırıda bulunmadılar. Bazı Rus müsteşriklerin kaydettikleri gibi, eğer amaç İslamiyet'i silah gücüyle yaymak olsaydı, Müslümanlar ilk sırada Habeşistan'a saldırırlardı. Çünkü Habeşistan o dönemde Bizans ve İran'dan çok daha zayıf durumda idi. Nitekim, sonuç olarak, İslam'ın savaş anlayışının başlıca ve en

¹⁴ Mehmet, Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara, Ankara: Okulu Yayınları, 2013, 244.

¹⁵ İsrail Balcı, *Hz Peygamber'in Savaşlarında İlahi Yardım*, Ankara: Okulu Yayınları 2014, 154.

¹⁶ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 125-126.

¹⁷ Hac, 22: 39-40, *Kuran-i Kerim ve Açıklamalı Meali*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.

¹⁸ Bakara, 2: 190.

önemli amacı Müslümanların can ve mal güvenliğini sağlamaktır.¹⁹ Kureyş, İslamiyet'in yayılışına büyük engel teşkil ederek sürekli Müslümanları yok etme planları yapmaktaydı. İslam davetinin tehdit altında olduğu dönemlerde bile diğer Arap kabilelerinin İslam'a karşı duydukları ilgi de Müşrikleri rahatsız etmekteydi. İslam dinine girmek isteyen bazı Arap kabileleri ise kendilerinden önce Müslüman olanların uğradıkları eziyet ve işkencelerden dolayı çekinerek veya gizli olarak İslam'ı kabul etmekte idiler. Yüce Kuran Müslümanların durumunu şöyle açıklamaktadır. "*Eğer o kafirler arasında bilmediğiniz mümin erkekler ve mümin kadınlar bulunup da onları tepeleyip vebal altında kalma ihtimaliniz olmasaydı savaşmanıza izin verirdik.*"²⁰ Allah, Hz. Muhammed'e ve müminlere İslam'ın yayılışı ve Müslümanları emniyet altına alacak için savaş izni verdi. Konu ile ilgili Allah bir ayette şöyle buyurmaktadır: "Size ne oluyor da, kadın, erkek ve çocuklardan güçsüz olanlar, "Ey Rabbimiz! Halkı zalim olan memleketten bizi çıkar. Kendi tarafından bize bir dost gönder ve yine kendi tarafından bize bir yardımcı gönder" diye yalvarırken, Allah yolunda savaşmıyorsunuz?" Ayrıca, Medine dönemi İslam devletinin hızla geliştiği ve Müslümanların sayısının arttığı bir dönemdir. Hz. Muhammed'in, tüm Arabistan bölgesine yeni dinin tebliği için özel öğretmenler gönderdiği gibi, kendisi bizzat dış devlet yetkilerine siyasi içerikli davet mektupları göndermişti. Siyer kaynaklarında davet mektupları gönderdiğinden genişçe bahsedilmektedir. Müslüman tarihçiler tarafından kaydedilen bu bilgilerin, mektup gönderilen ülkelerin tarih arşivlerinde rastlanılmaktadır. ²¹ Günümüz tarihçileri konu ile ilgili, Müslümanların savaşlardaki başarılarını Allah'ın yardımından öte, inançla kazanılan başarılar olarak değerlendirmektedirler. Kuran'da bu durum açıkça şöyle belirtilir: "*Gevşemeyin, üzülmeyin, inanmışsanız, mutlaka en üstünsünüzdür.*" ²² Ayrıca, Hz. Peygamber hiçbir zaman oturduğu yerden ilahi yardım beklememiştir. O, savaş ahlakını, ilahi yardımın gelmesi üzerine temellendirmemiştir ve bu şekildeki bir savaş ahlak ve adabını ashabına öğretmemiştir. Ordularını savaşlara ve seriyyelerine gönderirken " korkmayın melekler yardım eder. Şeklinde müjdeler değil, tedbirler tavsiye ederek göndermiştir. Tedbirsizce ilahi yardım beklemeye dair hayatında ve hadislerinde bir ifade bulunmamaktadır. ²³

²⁰ Fetih, 25.

²¹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 29.

²² Ali İmran, 3: 139.

²³ Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 281.

Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak, 1917’de Sovyet rejiminde sonra Rusya’da genel olarak dinlere karşı ateist yaklaşım benimsenmişti. Bu dönemde İslamiyet ve özellikle Hz. Muhammed ile ilgili çalışmalar Sovyet rejimi tarafından sıkı kontrol altında tutulara rejim ideolojisine ters düşmeyecek bir tarzda yürütüldüğünden saldırgan ateistlik ruhunu taşımakta olup, çoğunlukla bilimsel değerlere sahip değildir. Bununla beraber Sovyet dönemin de akademik yönü benimseyen bilim adamları çalışmalarını sürdürmüşlerdi. 1980’den itibaren dünyada gelişen tarihi süreç, Rusların İslamiyet’e karşı yaklaşımlarını değiştirdi ve konuyla ilgili araştırmalar yeni hüviyet kazanmaya başladı.

Genel olarak Rus yazarların, Hz. Muhammed ile ilgili görüş ve düşüncelerinde onun peygamberliği, mucizeleri ve olağanüstü halleri konusunda Siyer kaynaklarında verilen bilgileri abartılı buldukları gibi, konuyla ilgili rivayetleri gerçek dışı kabul ettikleri ve olumsuz yorumlar yaptıklarını söylemek mümkündür. Ancak Hz. Muhammed’in beşeri özellikleri, şahsiyeti, ahlakı, hoşgörüsü, insanlarla iletişimi, en esasısı onun siyasi dehası ve siyaseti konusunda daha olumlu yorumlar ve pozitif yaklaşımlar sergiledikleri görülmektedir.

Müslüman tarihçiler, Hz. Muhammed’in yirmi yedi gazveye katıldığını, bunlardan sadece dokuzunda savaştığını anlatırlar. Ayrıca, Hz. Muhammed’in sağlığında altmışa yakın seriye gerçekleşmiştir. Müslümanlar Medine’ye hicret ederek Müşriklerin her türlü işkence ve zulümlerinden uzaklaştılar. Ancak Müşrikler bu duruma karşı daha sert tepki göstererek Arap yarımadasını Müslümanlardan “temizlemek” için onlara karşı savaş kararı aldılar. Bu durumda Müslümanlar Medine’de İslam’ı koruma ve bir nevi nefsi müdafaa sağlama amacıyla müşriklerle savaştıklarını söylenebilir. Genel olarak Rus yazarların, Hz. Muhammed ile ilgili görüş ve düşüncelerinde onun peygamberliği, mucizeleri ve olağanüstü halleri konusunda Siyer kaynaklarında verilen bilgileri abartılı buldukları gibi, konuyla ilgili rivayetleri gerçek dışı kabul ettikleri ve olumsuz yorumlar yaptıklarını söylemek mümkündür. Ancak Hz. Muhammed’in beşeri özellikleri, şahsiyeti, ahlakı, hoşgörüsü, insanlarla iletişimi, en esasısı onun siyasi dehası ve siyaseti konusunda daha olumlu yorumlar ve pozitif yaklaşımlar sergiledikleri görülmektedir. Rus oryantalistlerin Hz. Muhammed’e yaklaşımlarını ele alırken, Oryantalizmin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini, böylece, o zaman Rusların yaptıkları

çalışmaların, Batılı yazarların çalışmalarının farklı bir boyutunu teşkil ettiği görülmektedir.

Rus oryantalistlerin görüşlerini genel olarak değerlendirdiğimizde yazarların, Batı'da hakim olan görüşlerden etkilendiğini söylemek mümkündür. Son dönemlerde benimsenmiş olan Marksist metodolojiye dayanan İslam ve Hz. Muhammed profilinin temel fikrinin, Batılı oryantalistlerden alındığını görülmektedir. Dolayısıyla Batılı oryantalistlerin Hz. Muhammed'e yaklaşımlarını ele alırken Oryantalizmi bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir. O zaman Rus yazarların onların çalışmalarının bir başka boyutunu teşkil ettiği ve genel olarak, Batı'da hakim olan görüşlerden etkilendiğini söylemek mümkündür. Son dönemlerde benimsenmiş olan Marksist metodolojiye dayanan İslam ve Hz. Muhammed profilinin temel fikrinin, Batılı oryantalistlerden alındığını görülmektedir. Dolayısıyla Batılı oryantalistlerin Hz. Muhammed'e yaklaşımlarını ele alırken Oryantalizmi bir bütün olarak değerlendirdiğimizde, Rus yazarların, Batılıların, çalışmalarının bir başka boyutunu teşkil ettiği söylenebilir.

Kaynaklar

AZIMLİ, M. *Siyeri Faklı Okumak*, Ankara: Ankara Okulu, 2013.

BALCI, İ. *Hz. Peygamber'in Savaşlarında İlahi Yardım*, Ankara: Ankara Okulu, 2014.

BARTHOLD, V. V. *Raboti po İstorii Vostokovedeniye, Soçeneniya, IX*, Moskova: (Yayın evi yok), 1977.

..... *O Muhammede, Soçineniya, VI*, Moskova: (Yayın evi yok), 1922.

ERUL, B. *Siret Tetkikleri*, Ankara: OTTO Yayın Evi, 2013.

....., *İslam Peygamberi, I-II*, İstanbul : İrfan Yayın Evi, 1980.

PANOVA, V.F. "*Jizn Muhameda*" (Hz. Muhammed'in Hayatı) Moskova: İzdatelsto, 1993.

SARIÇAM İ., ÖZDEMİR, M., ERŞAHİN, S. *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin, Hz. Muhammed Tasavvuru*. Ankara: Nobel Yayın Evi, 2011.

SOLTAYEV, Z. *Rus Oryantalistlerin Siyer Çalışmaları*, (yayınlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi, 2009.

ŞEMŞEK, V. *Rusça Literatürde Hz. Muhammed İmajı*, (Yayınlanmış Doktora tezi), Ankara: SAGE Yayınları, 2018.

HEYET, *Kuran-i Kerim ve Açıklamalı Meali*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.